

Syczewski, Tadeusz

Liturgiczna formacja alumnów w wyższych seminariach duchownych w świetle dokumentów odnowy soborowej

Studia Teologiczne 10, 91-108

1992

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. TADEUSZ SYCZEWSKI

LITURGICZNA FORMACJA ALUMNÓW W WYŻSZYCH SEMINARIACH DUCHOWNYCH W ŚWIELE DOKUMENTÓW ODNOWY SOBOROWEJ

T r e ś ć: Wstęp; I. Znaczenie liturgii w formacji przyszłych kapłanów; II. Życie liturgiczne w seminarium; III. Liturgia a duchowa formacja alumnów; IV. Liturgia w wykładach seminaryjnych; V. Formacja liturgiczna alumnów do przyszłych zadań duszpasterskich w dziedzinie liturgii; Wnioski.

WSTĘP

Seminarium Duchowne dla wypełnienia swej misji winno być wspólnotą ludzką, kościelną i wychowawczą, związaną ściśle ze swym biskupem i całym prezbiterium. Jest to wprost konieczne, by w duchowości kapłańskiej został wypracowany rys diecezjalności. Doskonałość wspólnoty seminarystycznej domaga się, by była ona przede wszystkim wspólnotą, naznaczoną wzajemną miłością, dobrocią, życzliwością i zrozumieniem przełożonych i wychowanków. Ducha takiej doskonałości rodzina seminarystyczna wypracowuje dzięki głębokiej formacji liturgicznej, odpowiedniemu przeżywaniu i rozumieniu liturgii, a w sposób szczególnie Eucharystii, Liturgii Godzin jak i innych praktyk zalecanych w seminarium¹.

Mówienie o formacji liturgicznej w seminariach w całokształcie przygotowania do kapłaństwa sakramentalnego zakłada uwzględnienie specyfiki życia seminarystycznego. Nie podejmując próby dokładnego przedstawiania wszystkich aspektów środowiska, można najogólniej powiedzieć, iż seminarium jest to okręg i miejsce przygotowania do udziału w kapłaństwie hierarchicznym Chrystusa².

Zgodnie z wiekową tradycją Kościoła jak i z wymogami dokumentów odnowy soborowej na pierwszym miejscu podkreśla się formację duchową alumnów z uwzględnieniem jednak nabywania przez nich umiejętności przekazywania przyswojonych wartości drugiemu człowiekowi w ramach przyszłej pracy duszpasterskiej. Jednakże jako fundament formacji duchowej akcentuje się uczestniczenie przez wiarę i sakramenty w Chrystusowym dziele zbawienia.

Sobór Watykański II w pierwszym swoim dokumencie w Konstytucji o Liturgii mówi wyraźnie, że „(...) liturgia, przez którą — szczególnie w boskiej Ofierze Eucharystycznej — dokonuje się dzieło naszego odkupienia, w najwyższym stopniu przyczynia się do tego, aby wierni życiem swoim wyrażali oraz ujawniali in-

¹ Por. W. Słomka, *Formacja Kapłańska w Wyższych Seminariach Duchownych w obradach VIII Zwyczajnego Synodu Biskupów*, AK 82 (1990) nr 1, s. 24-25.

² Por. Wl. Bomba, *Liturgia w życiu seminarystycznym*, RBL 35 (1982) nr 2, s. 97-103.

nym misterium Chrystusa i rzeczywistą naturę prawdziwego Kościoła"³. Zatem liturgia, której centrum stanowi Eucharystia, jest dla duchowości chrześcijańskiej warunkiem istnienia. Liturgia bowiem przez sakrament chrztu św. stanowi pierwsze i konieczne źródło, któremu wierni zawdzięczają prawdziwie chrześcijańskiego ducha. Przez sakrament bierzmowania staje się nieustanną inspiracją do ukazywania innym tajemnicy paschalnej Chrystusa i Kościoła. W Eucharystii liturgia staje się celem całego chrześcijańskiego życia i działania oraz zapowiedzią uczestniczenia w liturgii wiecznej Królestwa Bożego, wiecznych Godów Baranka. Należy podkreślić, iż zachodzą ściśle związki pomiędzy liturgią i duchowością⁴. Ważne jest w tej mierze zachowanie odpowiedniej równowagi pomiędzy wspólnotową naturą liturgii i osobowym charakterem duchowości. Te wzajemne stosunki prowadzą do określenia znaczenia jak i roli liturgii w życiu seminaryjnym. Stąd rodzi się konieczność właściwej formacji liturgicznej w wyższych seminariach duchownych.

Dokumenty odnowy soborowej w tej mierze wymagają, aby liturgia, gromadząc rodzinę seminaryjną, sprawiała, że wszyscy będą ożywieni jednym duchem i jednym sercem;⁵ aby każda czynność nie tylko stanowiła znak jedności wspólnoty, ale także przygotowywała do głębokiego przeżywania i w przyszłości jedności całego prezbiterium tak w Kościele powszechnym jak i lokalnym. Przy tym dokumenty Kościoła w tej mierze akcentują, iż inowiac o społecznym seminaryjnym ma na celu nie tylko samych alumnów ale i wszystkich wychowawców z księdzem rektorem na czele. Stąd profesorom i całemu zarządowi seminaryjnemu instrukcje przedstawiają obowiązek serca formacji liturgicznej i godnego oraz wzorowego sprawowania samej liturgii⁶.

Podstawowymi źródłami niniejszego opracowania są: *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, *List ogólny dotyczący ważniejszych aspektów duchowego przygotowania w seminariach*, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* z dnia 6.1.1970, *Instrukcja „Musicam Sacram”* z dnia 5.3.1967, *Wprowadzenie Ogólne do Mszału Rzymskiego Pawła VI*.

Same przepisy prawne związane z formacją w seminariach duchownych normowane są przez *Kodeks Prawa Kanonicznego*⁷. Dokument ten mówi o tym, że należy zatroszczyć się w seminariach także o formację liturgiczną alumnów.

Normatywno-teologicznymi źródłami tego opracowania są dokumenty soborowe (*Konstytucja o Liturgii*, *Konstytucja Dogmatyczna o Kościele*, *Dekret o formacji kapłańskiej*, *Dekret o postudzie i życiu kapłańskim*).

Zostały także wykorzystane niektóre komentarze do dokumentów ogólnokościelnych⁸ oraz zarządzenia Stolicy Apostolskiej okresu posoborowego jak również dokumenty Episkopatu Polski.

Problem główny niniejszego artykułu będzie koncentrował się na tym, aby na podstawie dokumentów odnowy liturgicznej i kościelnych wymagań normatywnych przeanalizować formację liturgiczną w wyższych seminariach duchownych i same wymogi formacyjne stawiane alumnom. Na ile ta formacja liturgiczna realizuje się w życiu, dobrze byłoby przeprowadzić badania w poszczególnych seminariach, co może być pewnym impulsem do dalszych opracowań.

Przedmiotem zainteresowań będzie sama treść tych dokumentów, jak i ich interpretacja przez samych liturgistów, a także pewien model sprawowania liturgii w seminariach.

Charakter niniejszego opracowania zakłada stosowanie w nim paradygmatu analizy pastoralnej. Pastoralno-liturgiczny charakter tego artykułu postulował w

³ KL 2.

⁴ Por. P. J. Castellano Cervera, *Liturgia e vita Spirituale*, Roma 1985, s. 24-25.

⁵ *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, Rzym 1979, s. 4.

⁶ Por. tamże, nr 12.

⁷ Jan Paweł II, *Codex Iuris Canonici* 25.I.1983, AAS 75 (1983) s. 455-463, Edycja Polska, Poznań 1984, kan. 243; 244; 252; 253.

⁸ *Formazione liturgica dei futuri presbiteri*, w: *Nuovo Dizionario di Liturgia*, Milano 1988 s. 601-608. Por. *Liturgia*, w: *Dizionario Enciclopedico di Spiritualità*, t. 2, Roma 1990, s. 1450-1468.

wielu wypadkach odwołanie się do zasad hermeneutycznej analizy samych obrzędów Eucharystii, Liturgii Godzin, Sakramentu Pojednania, jak również *Instrukcji o liturgicznej formacji w seminariach*.

W zakończeniu tego artykułu zostały przedstawione pewne wnioski, postulaty, które oczywiście wymagają dalszej dyskusji i wzbogacenia ich poprzez propozycje ze strony księży rektorów, ojców duchownych, wykładowców liturgiki, by w ten sposób, możliwie stworzyć najlepszy model formacji liturgicznej alumnow w wyższych seminariach duchownych w Polsce.

Na strukturę niniejszego opracowania składa się pięć bloków tematycznych. Podstawę dla tego typu podziału stanowi sam schemat *Instrukcji o liturgicznej formacji w Seminariach*. Takie też aspekty formacji liturgicznej podkreślają *Instrukcje Episkopatu Polski* i inne dokumenty odnowy posoborowej.

Rozdział pierwszy poświęcony jest: Znaczeniu liturgii w formacji przyszłych kapłanów. Następnie omówione będzie życie liturgiczne w seminarium. Ze względu na bogatą problematykę i duży zakres materiału uwzględnia on dwa zasadnicze zagadnienia centralne, dotyczące zasad rozwoju życia liturgicznego w seminarium i zasad dotyczących poszczególnych czynności liturgicznych. Rozdział trzeci podejmuje problematykę: Liturgia a duchowa formacja alumnow. W dalszej kolejności przedstawiona będzie liturgia w wykładach seminaryjnych. W rozdziale piątym porusza się problem formacji alumnow do przyszłych zadań duszpasterskich w dziedzinie liturgii. Wnioski i postulaty zebrane w zakończeniu opracowania będą odnosić się przede wszystkim do sposobu formacji liturgicznej i do samego życia liturgicznego w seminariach.

Należy zaznaczyć, że niniejsze opracowanie jest próbą naszkicowania zasadniczych linii formacji liturgicznej w seminariach. Z konieczności jest on jedynie szkicem, ze względu na bogatą problematykę raczej sygnalizuje się ją niż szczegółowo rozwija.

I. ZNACZENIE LITURGII W FORMACJI PRZYSZŁYCH KAPŁANÓW

Dokumenty odnowy soborowej podkreślają wielkie znaczenie formacji liturgicznej alumnow, akcentują zarazem konieczność gromadzenia seminarzystów „wokół biskupa sprawującego liturgie” oraz potrzebę otwarcia wspólnoty seminaryjnej wobec całej społeczności Kościoła. Ten wymiar przyszłościowy jest niezmiernie istotny z racji formacyjnych, bo przecież alumni mają być w przyszłości duszpasterzami, a więc tymi, którzy będą sprawować i organizować liturgie wspólnoty parafialnej. Dlatego też formacja liturgiczna seminarzystów, zgodnie z wymogami Kościoła domaga się, aby każda celebracja w seminarium miała charakter wzorcowy. Formacja taka musi uwzględniać stałą troskę o poprawność i czytelność spełnianych czynności a więc gestów, postaw, recytacji, symboli, śpiewów. Wymaga się, aby liturgia w seminariach była sprawowana zgodnie z duchem dokumentów Stolicy Apostolskiej, Konferencji Episkopatu, Ordynariusza miejsca.

Wydaje się rzeczą oczywistą wielkie znaczenie liturgii w formacji kapłańskiej. Prezbiterzy przez posługę biskupa zostają konsekrowani Bogu nie tylko dlatego, aby głosić Dobrą Nowinę o Królestwie Bożym, lecz również, aby uczestnicząc w szczególny sposób w kapłaństwie Chrystusa, przewodniczyli czynnościom liturgicznym mocą Zbawiciela, który dzięki Duchowi Świętemu ciągle wykonuje nam w liturgii swoje kapłańskie posłannictwo⁹.

Instrukcja Kongregacji Wychowania Katolickiego o wychowaniu liturgicznym w seminariach mówi wyraźnie, że „każda właściwa formacja liturgiczna obejmuje nie tylko naukę, lecz także praktykę. Jest ona bowiem formacją „mistagogicz-

⁹ Zob. St. Czerwik, *Liturgia w wykładach seminaryjnych*, RBL 35 (1982) nr 2, s. 115-129.

¹⁰ Por. Instrukcja o liturgicznej formacji, dz. cyt., nr 1.

Zob. DK nn. 2, 5, 9, 12.

na", którą osiąga się przede wszystkim przez samo liturgiczne życie alumnów"¹¹. Wychowankowie w to życie są wprowadzani systematycznie poprzez codzienne uczestnictwo we wspólnocie sprawowanych czynnościach liturgicznych. Sobór Watykański II w Konstytucji o Liturgii mówi, że to przeżywanie liturgii, ta cała formacja liturgiczna w seminariach ma prowadzić do „pełnego, świadomego i czynnego udziału w obrzędach liturgicznych, którego się domaga sama natura liturgii”¹². Dlatego też już w czasie studiów seminaryjnych należy z wielką gorliwością dążyć do osiągnięcia takiego udziału w liturgii, aby ona była źródłem i szczytem całej formacji kapłańskiej i prowadziła do głębokiego przeżywania samej liturgii i uświęcania swego życia.

Konstytucja o Świętej Liturgii przypomina, że „w seminariach i domach zakonnych klerycy powinni otrzymać liturgiczną formację życia duchowego przez należyte pouczenie i kierowanie, dzięki któremu będą mogli rozumieć święte obrzędy i całą duszą w nich uczestniczyć już to przy celebrowaniu świętych tajemnic, już też przy innych ćwiczeniach pobożnych przepojonych duchem liturgii”¹³.

Formacja w dziedzinie liturgii w czasach dzisiejszych jest szczególnie ważna. Wydano nowe księgi liturgiczne zgodnie z zasadami odnowy liturgicznej ustalonymi przez Sobór Watykański II, stąd też powinno się alumnom jako przyszłym kapłanom zapewnić odpowiednie wykształcenie liturgiczne, aby w ten sposób właściwie pojmowali ducha posoborowej liturgii i budowali swoją świętość.

Zwiększenie wysiłku w dziedzinie formacji liturgicznej w wyższych seminariach duchownych jest konieczne ze względu na pojawiające się nowe problemy wychowawcze, które zagląдают również i do naszej Ojczyzny. Są to przede wszystkim: sekularyzacja życia społecznego, demokracja, wolność, materializm, konsumpcja oraz liberalizm także w dziedzinie moralnej. Przy formacji liturgicznej alumnów nie można także nie zauważyć wpływu pojawiającej się wizji życia, w którym wiara i religia zostały zepchnięte na dalszy plan, a na czoło zainteresowań wypłynęła ekonomia, polityka, rozrywka. Pochodną takiego stylu życia jest szerząca się laicyzacja. Także ostatni Synod Biskupów 1990 szedł w kierunku formacji do kapłaństwa realizowanej w seminariach duchownych: „Formacja do kapłaństwa i duszpasterskiej posługi, która ze swej natury ma charakter kościelny, wymaga, by seminarium nie było postrzegane jako rzeczywistość czysto zewnętrzna, powierzchowna, ani też traktowane jako zwykle miejsce zamieszkania i nauki: winno być pojmowane w sposób duchowy i głęboki, jako szczególna wspólnota kościelna, która przeżywa na nowo doświadczenie Dwunastu zgromadzonych wokół Chrystusa”¹⁴. Dalej Ojciec Święty w adhortacji „Pastores dabo Vobis” podkreśla, że „różnorakie przejawy życia seminarium jako wspólnoty wychowującej służą formacji ludzkiej, duchowej, intelektualnej i duszpasterskiej przyszłych prezbiterów. Formacja ta ma wprawdzie wiele cech wspólnych z ludzką i chrześcijańską formacją wszystkich członków Kościoła, ale ma również specyficzne aspekty, treści i metody, wynikające z jej swoistego celu, jakim jest przygotowanie do kapłaństwa”¹⁵. A wśród tego przygotowania szeroko pojętego wielkie znaczenie odgrywa formacja liturgiczna alumnów. Przemiany, które dokonują się na naszych oczach w Europie Środkowej i Wschodniej przynoszą nowe zadania dla Kościoła. Pojawiają się już coraz wyraźniej pytania o model duszpasterstwa, a więc wzór kapłańskiej posługi, obecność kapłana we wspólnocie wierzących, model seminaryjnego wychowania także w dziedzinie liturgii. Ojciec Święty Jan Paweł II we wspomnianej już adhortacji „Pastores dabo Vobis” podkreśla, że „wiedzę zdobytą dzięki studiom teologii pastoralnych, należy wy-

¹¹ Por. tamże, nr 2.

¹² KL 14.

¹³ *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 2. Por. KL 14.

¹⁴ Jan Paweł II, *Posynodalna Adhortacja Apostolska „Pastores dabo Vobis” Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, do duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, Edycja Polska, Wrocław 1992, nr 60.

¹⁵ Tamże, nr 61.

korzystać w zastosowaniach praktycznych, to jest w określonych formach posługi duszpasterskiej, które kandydaci do kapłaństwa powinni podejmować stopniowo i zawsze w zgodzie z innymi obowiązkami, jakie nakłada na nich formacja. Mowa tu o doświadczeniach duszpasterskich, które mogą przyjąć formę prawdziwej praktyki duszpasterskiej, trwającej nawet przez dłuższy czas i wymagającej systematycznej weryfikacji¹⁶. Pojawiające się nowe problemy powodują niekiedy zaciemnienie natury liturgii w ludzkich umysłach, niezrozumienie jej, bądź traktowanie w sposób czystomagiczny, niekompletny, a to z kolei pomniejsza zdolność jej przeżywania, rozumienia i brania w niej pełnego, świadomego i czynnego udziału. Należy uświadomić, że zgromadzenie liturgiczne jest znakiem wiary, że tam coś się dzieje, zachodzą relacje między Bogiem a człowiekiem. Dlatego też jakość sprawowanej liturgii jest świadectwem. Bardzo ważna jest świadomość tego, co się dzieje, co się sprawuje. Należy zatem wzmacniać tę świadomość. Rodzi się to zasadnicze pytanie: Czy dzisiejsi uczestnicy liturgii są świadomi tej nadprzyrodzonej? Czy mają świadomość Sacrum? Formacja liturgiczna w seminariach powinna już te zagadnienia głęboko poruszać. Zadaniem formacji liturgicznej w seminariach jest zatem czuwać nad tym, aby sprawowana liturgia była poprawna pod każdym względem i piękna, bez wkraczania jednak w zbyt daleko, często niezgodne z duchem liturgii posunięte eksperymenty. Poszczególne obrzędy powinny cechować czytelność symboliki i estetyka. Jeżeli te zasady dotyczą każdego zgromadzenia, to przede wszystkim muszą być zachowywane i wzorowo wykonywane w seminarium. Poprawność i czytelność obrzędów wymagają właściwego przygotowania duchowego i duszpasterskiego, tworzenia odpowiedniej atmosfery wokół liturgii w ogóle oraz do przygotowania bezpośredniego przed poszczególnymi wydarzeniami. Na sprawowanie liturgii powinien być zawsze czas, nie należy śpieszyć się, nie spoglądać na zegarek. Rozwój liturgii wymaga czasu. Jest on potrzebny na przemyślenie tego, co się sprawuje. Liturgia wymaga zatem pewnej karności. Pomocą w tej mierze będą służyć wszelkie działania zmierzające do poznania ducha liturgii, historii obrzędów, nowych dokumentów ogólnokościelnych i lokalnych, a także zaangażowania samych alumnów. W tej mierze Instrukcja zaleca troskę o zachowanie proporcji wydarzenia liturgicznego i nabywania doświadczenia na przyszość.

Formacja przyszłych kapłanów w zakresie liturgii, jak podkreślają dokumenty odnowy soborowej, powinna zaczynać się już na odpowiednio długim kursie wstępnym o charakterze duchowym. Jest rzeczą konieczną, aby w ramach tego kursu wstępnego seminarzyści otrzymali odpowiednie wtajemniczenie liturgiczne. Moment mistagogii jest bardzo ważny z tej racji, aby od pierwszych chwil pobytu w seminarium otrzymali odpowiednie wtajemniczenie liturgiczne. Jest ono z kolei niezbędne z tej przyczyny „aby od samego początku mogli uczestniczyć w duchowym życiu seminarium; jego treść winna być katechezą o Mszy Świętej, o roku liturgicznym, o sakramencie pokuty, o liturgii godzin”¹⁷.

II. ŻYCIE LITURGICZNE W SEMINARIUM

Formacja liturgiczna powinna ukazywać podstawy całego życia liturgicznego, a więc: historię zbawienia, misterium paschalne Chrystusa, naturę Kościoła, obecność Chrystusa w liturgii, słuchanie Słowa Bożego, ducha modlitwy, dziękczynienia i uwielbienia Boga¹⁸.

Konstytucja o Świętej Liturgii przypomina, że sprawowanie liturgii, będąc modlitwą Kościoła, jest wszczepione w samą Jego naturę. Skupia ono głosy oraz serce i ducha wszystkich wiernych, odpowiada więc w pełni wspólnotie i jedno-

¹⁶ Tamże, nr 57.

¹⁷ *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 8a.

¹⁸ Por. KL 5-8.

częśnie jest osobowe¹⁹. Pobożność liturgiczna i osobowa wzajemnie się uzupełniają; głębokie i autentyczne zjednoczenie z Chrystusem na modlitwie prowadzi do pełniejszego, świadomego i czynnego uczestnictwa w świętych czynnościach liturgicznych. Pobożność ta z życia liturgicznego bierze wzór i umocnienie. Stąd należy troszczyć się o to, aby w seminarium następował rozwój liturgii jak i wzrost życia duchowego alumna i obie dziedziny odpowiednio harmonizować. Przede wszystkim powinno się położyć nacisk na duchowość wspólnotową, jak również na akty pobożności osobowej²⁰. Wzrost życia wewnętrznego winien dokonywać się poprzez zdobywanie ducha medytacji, wyrzeczeń, ofiary i wewnętrznego nawrócenia. Ojciec Święty Jan Paweł II w adhortacji „*Pastores dabo Vobis*” podkreśla tę prawdę, „że życie duchowe jest życiem wewnętrznym, zażyłością z Bogiem, życiem modlitwy i kontemplacji, ale właśnie spotkanie z Bogiem i z Jego miłością, miłością Ojca wszystkich ludzi, domaga się bezwzględnie spotkania z bliźnim, stania się darem dla innych przez pokorną i bezinteresowną służbę, którą Jezus ukazał wszystkim jako program życia, umywając nogi Apostołom”²¹. Dlatego też należy uporządkować nabożeństwa ze szczególnym uwzględnieniem okresów liturgicznych, w ten sposób, aby zgadzały się z duchem liturgii, z niej wypływały i do niej każdego alumna prowadziły²².

Formacja liturgiczna winna odkrywać ścisły związek między liturgią a codziennym życiem osobistym alumnów²³. Liturgia domaga się życia, winna prowadzić do działania, rozpalać ducha misyjnego i apostołskiego, ma być źródłem świadectwa żywej wiary, która działa przez miłość.

Wtajemniczenie liturgiczne ma dopomóc alumnom, przyszłym kapłanom, aby coraz głębiej rozumieli to, co sprawują w świętych obrzędach, „aby żyli życiem liturgii i udzielali go wiernym powierzonym ich pieczy”²⁴. Kandydaci do kapłaństwa poprzez życie liturgiczne w seminarium winni zdobywać te wewnętrzne dyspozycje w miarę postępu w studiach, w rozwoju życia duchowego, przez uczestnictwo w czynnościach liturgicznych, zwłaszcza Eucharystii, liturgii godzin, sakramentu pojednania i w nabożeństwach Słowa Bożego²⁵.

Ważną sprawą w formacji liturgicznej jest ta, ażeby w miarę sprzyjających warunków cała wspólnota gromadziła się na uczestnictwie w liturgii. Dotyczy to zwłaszcza dużych seminariów. Należy się troszczyć o to, aby jasno uwydatniała się eklezjalna natura zgromadzenia liturgicznego. Rodzina seminaryjna — jak podkreślają dokumenty odnowy soborowej, a zwłaszcza Instrukcja — winna wyrażać Kościół i musi pozostawać otwarta na całą społeczność kościelną. Dlatego też w pewnych sytuacjach, szczególnie w ważniejszych wydarzeniach roku liturgicznego i innych okolicznościach, przyłącza się i bierze czynny udział w liturgicznych obchodach parafialnych, „a zwłaszcza niech uczestniczy w tej pełni celebracji, której przewodniczy biskup”²⁶.

Instrukcja przypomina, że bardzo pożyteczna jest dla alumnów wieź z językiem łacińskim i ze śpiewem gregoriańskim. Jednak należy pamiętać o tym, aby w takim duchu wychowywać przyszłych kapłanów, aby podczas liturgii nie wykonywać muzyki mającej charakter wyraźnie świecki. Muzyka taka nie jest zgodna z duchem i powagą liturgii, nie sprzyja też refleksyjnemu przeżywaniu²⁷.

¹⁹ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 9.

²⁰ Por. tamże, nr 10.

²¹ Jan Paweł II, *Pastores dabo Vobis*, dz. cyt., nr 49.

²² Por. KL 13.

²³ Por. KL 10.

²⁴ Tamże, 18.

²⁵ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 15.

²⁶ Tamże, nr 15.

²⁷ Por. tamże, nr 19. Zob. KL 116. Por. *Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II* z dnia 8 lutego 1979, nr 11-20.

1. Msza Święta i kult eucharystyczny

Sprawowanie Eucharystii winno być wydarzeniem centralnym każdego dnia w życiu seminaryjnym. Z tego wszystkiego, co przyszedł kapłan powinien pod względem sprawowania Eucharystii uczynić, na pierwszy plan wychodzi potrzeba jak najczynniejszego udziału w tym Obrzędzie, jak najintensywniejszego przeżywania Eucharystii. Instrukcja Kongregacji o liturgicznej formacji z 1979 roku przypomina, że Ofiara Mszy Świętej winna się ukazywać alumnom jako prawdziwe źródło i szczyt całego życia chrześcijańskiego. Seminarzyści z tego nadprzyrodzonego źródła mają czerpać moc dla swego duchowego życia i apostołskiej pracy²⁸. Wychowawcy seminaryjni mają obowiązek wpajać alumnom takie nastawienie do Eucharystii i do Najświętszego Sakramentu, by ten Obrzęd był rzeczywistie źródłem i szczytem całej wspólnoty seminaryjnej. Alumnom należy głęboko wszczepiać tę prawdę, że „kapłani wypełniają w ofierze eucharystycznej swe główne zadanie; że w tej ofierze nieustannie dokonuje się dzieło naszego odkupienia; że kiedy kapłani jednoczą się z działaniem Chrystusa Kapłana codziennie całych siebie ofiarują Bogu”²⁹.

Codzienna Msza Święta, mająca swe dopełnienie w komunii świętej, przyjmowanej dobrowolnie, bez żadnego przymusu ze strony przełożonych winna stać się centrum całego życia wspólnoty seminaryjnej. Eucharystia — jak to podkreślają dokumenty odnowy liturgicznej Kościoła — musi być działaniem całej rodziny seminaryjnej, w której każdy członek tej społeczności bierze czynny udział zgodnie ze swoimi możliwościami. Wskazane jest, aby kapłani, którzy mieszkają w seminarium i nie są zobowiązani z racji duszpasterskich do sprawowania Eucharystii w innym kościele, koncelebrowali Mszę Świętą wspólnotowo³⁰. Chwalebna rzeczą w tej mierze byłoby zapraszać na Msze Święte, np. czwartkowe, księży dziekanów, proboszczów z terenu całej diecezji.

Godna polecenia i praktykowania jest, oczywiście w ramach zachowywania przepisów Ordynariusza Diecezji, Komunia Święta pod dwiema postaciami, ponieważ zachowuje ona pełniejszy wymiar znaku. Praktyka taka byłaby wskazana, np. w pierwsze czwartki miesiąca, dni skupienia, rekolekcje czy w czasie ważniejszych uroczystości kościelnych.

Alumnów należy tak ukształtować liturgicznie, aby uczestnicząc codziennie we Mszy Świętej nie przyzwyczajali się do Niej, jak do każdej, często powtarzanej czynności, by nie stała się Ona rutyną, by nie spowszechniała. We wspólnocie, jaką jest seminarium, Eucharystię należy sprawować w sposób wzorcowy, musi Ona trzymać w modlitewnym napięciu, żeby udział seminarzystów w Niej odpowiadał w pełni godności stworzenia obdarzonego wolą i rozumem. Ażeby tego uniknąć, byłoby rzeczą chwalebna maksymalne różnicowanie zewnętrznej formy, a także czasu odprawiania Mszy Świętej, zawsze w ramach obowiązujących norm liturgicznych. Każdego dnia winien przewodniczyć tej liturgii ktoś inny z księży profesorów, wychowawców czy też zaproszonych gości. Wskazana jest zmiana oprawy liturgicznej Mszy Świętej, np. raz recytowana, innym razem śpiewana, czy też Msza łacińska z chóralem gregoriańskim. Charakter wyjątkowy winna mieć Eucharystia sprawowana w czwartek. W tym dniu powinno się Mszę Świętą śpiewać, klerycy mogą przygotować komentarze, ułożyć wezwania do modlitwy wiernych, zorganizować procesję z darami do ołtarza, zrobić wprowadzenie, diakoni głoszą homilię. Przynajmniej raz w tygodniu zamiast odprawiać Mszę Świętą rano, przenieść ją na inną porę dnia, np. wieczorem, w południe. W niektórych seminariach odprawia się Mszę Sw., zwłaszcza w czwartki w godzinach przedpołudniowych³¹.

²⁸ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 22.

Por. KK 11; *Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego*, nr 6; RFIS, nr 52; J a n P a w e ł I I, Encyklika „*Redemptor hominis*” z 4.III.1979 r.; AAS 71 (1979) s. 310 nn.

²⁹ *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 22. Por. *Dekret o postudzie i życiu kapłanów*, nr 13.

³⁰ RFIS, nr 52. Por. *Instrukcja „Musicam sacram”* z 5.III.1967 r., AAS 59 (1967) ss. 300 nn.

³¹ Por. K. R o m a n i u k, *Eucharystia w życiu alumna seminarium duchownego*, Homo Dei 49 (1980) nr 1, s. 105-110.

Inną rzeczą przeciwdziałającą rutynie jest staranność sprawowania Eucharystii (Ars celebrandi). Należy unikać tego wszystkiego, co takie niebezpieczeństwo niesie, a mianowicie: pośpiech, nie przygotowany formularz mszalny, brak wprowadzeń do Eucharystii, komentarzy. Winno się używać różnych Modlitw Eucharystycznych, a nie tylko ciągle tych samych np. Drugiej. Obecny Mszał w tym względzie daje duży wybór tych Modlitw. W piątki czy w dni skupienia zaleca się Pierwszą lub Drugą Modlitwę Eucharystyczną o Tajemnicy Pojednania. Powinno się zabiegać w seminarium o ujednoczenie sposobów sprawowania Eucharystii, jednakowo we wszystkich seminariach. Korzystać w ramach przewidzianych Instrukcji z adaptacji liturgicznej poszczególnych diecezji. Godne i pożyteczne byłoby wypracowanie pewnego modelu celebracji Mszy Św. w seminariach polskich. Księgi liturgiczne winny być przygotowane odpowiednio wcześniej, żeby uniknąć przed Eucharystią bieganiny, nie stwarzać atmosfery nerwowości, pośpiechu.

Ważną rolę odgrywa tutaj przygotowanie wewnętrzne alumnów. Należy im o tym nieustannie przypominać w ramach rozmowy, konferencji, dni skupienia. Bardzo ważna jest w tej mierze właściwa kultura także przed Mszą Świętą. Teksty liturgiczne są wspaniałym materiałem do medytacji. Kościół pragnie, aby teksty liturgiczne stały się źródłem modlitwy, czyli punktem wyjścia do refleksji, rozmyslenia, medytacji i kontemplacji³².

2. Liturgia Godzin

Rzeczą niezmiernie ważną w procesie formacji liturgicznej alumnów jest korzystanie z możliwości łączenia Mszy Świętej z niektórymi częściami Liturgii Godzin, zwłaszcza jutrzni i nieszporów oraz z innymi elementami pobożności. Połączenie Eucharystii z Liturgią Godzin uwzględnia jeden ze sposobów uczestniczenia alumnów w oficjalnej modlitwie Kościoła. Instrukcja poświęca temu zagadnieniu osobny podrozdział. Proponuje wykorzystanie jutrzni jako modlitw porannych i nieszporów jako modlitw wieczornych. Wprowadzenie ogólne do Liturgii Godzin daje szerokie możliwości organizowania tego typu nabożeństw Słowa Bożego nie tylko w czasie rekolekcji czy dni skupienia. Dlatego można i wskazane byłoby, aby tego rodzaju nabożeństwa były organizowane dość często, np. raz w tygodniu. Można wykorzystać jutrznie, zwłaszcza w niektóre dni uroczystej przeżywane we wspólnotce seminaryjnej, np. w czwartki, niedziele czy szczególne dni roku liturgicznego. Z tej racji w wielkim poszanowaniu winni mieć w seminarium Liturgie Godzin nie tylko ci, którzy otrzymali nakaz jej sprawowania tj. diakoni, kapłani, lecz także cała społeczność alumnów. Seminarzystów najmłodszych do tego typu modlitwy należy odpowiednio przygotować i wprowadzić w sens teologiczny psalmów³³. Należy zatem podtrzymywać w rodzinach seminaryjnych wspólne sprawowanie Liturgii Godzin, czynić to również z zastosowaniem śpiewu, zapraszać Księdza Rektora, Księdza Prefekta i innych wychowawców. Dokumenty odnowy soborowej w tej mierze pouczają, by przewodniczący modlitwie w krótkich słowach wprowadził w nią uczestników tej liturgii „w ten sposób alumni stopniowo rozumieją, zasmakują i umiują bogactwo modlitwy liturgicznej oraz będą z niej czerpać natchnienie dla osobistej modlitwy i kontemplacji”³⁴. Liturgia Godzin winna harmonizować z innymi zwyczajowymi ćwiczeniami pobożności. W czasie rekolekcji, podczas dni skupienia wspólne odmawianie modlitwy brewiarzowej w całości będzie odpowiednim podkreśleniem momentów modlitwy. Zasady odnowy liturgicznej Kościoła wyraźnie podkreślają, że jednym z celów liturgicznej formacji jest wyrabianie u alumnów takiego wewnętrznego usposobienia, aby podczas święceń diakonatu świadomie i dobrowolnie przyjęli ten obowiązek sprawowania całego cyklu Li-

³² Zob. J. M i a z e k, *Teksty liturgiczne jako źródło medytacji*, RBL 35 (1982) nr 2, s. 147-154.

³³ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 28.

³⁴ Zob. OWLG (*Ogólne wprowadzenie do Liturgii Godzin*), nn. 20, 22, 26-27.

³⁴ *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 29. Por. KL 99.

turgii Godzin. Seminarium jest szkołą, która przygotowuje seminarzystów do modlitwy liturgicznej Kościoła dlatego, że ta modlitwa ma trwać nieprzerwanie w Kościele. Zrealizuje się to wówczas, gdy przynajmniej ci co są zobowiązani do tego, będą dobrze spełniali swój obowiązek, co jest zadaniem całej wspólnoty wierzących³⁵.

Z tej to racji, iż Liturgia Godzin odgrywa ważną rolę w procesie liturgicznej formacji alumnow, przełożeni seminaryjni winni pamiętać, że dla należytego przygotowania wychowanków do tej modlitwy, oprócz żywego doświadczenia liturgii potrzebne jest dokładne wyłożenie zasad doktrynalnych podanych w „Ogólnym wprowadzeniu do liturgii godzin”, a także wpojenie właściwego rozumienia psalmów, tak, aby w świetle Nowego Testamentu i całej Tradycji Kościoła odczytywali w nich misterium paschalne Chrystusa oraz rozwijali własną modlitwę i w ten sposób pogłębiali wiarę i uświęcali się³⁶.

3. Dzień Pański i rok liturgiczny

Ze szczególną gorliwością winno się obchodzić we wspólnotach seminaryjnych doroczny cykl misterium Chrystusa, w myśl dokumentów soborowych Kościoła³⁷. Na pierwszym planie należy umieścić świętowanie Paschy, okresu Wielkanocnego, Triduum Paschalnego, Wielkiego Postu, Adwentu. Szczególny charakter powinna mieć niedziela Dobrego Pasterza. Należy dbać o to, aby obok Eucharystii i Liturgii Godzin, dzień Pański oraz główne obchody ku czci Chrystusa, Świętych, Matki Bożej miały rzeczywiście charakter świąteczny i były dniami radości. Urządzać szczególnie uroczyste dni ku czci świętych danej diecezji, patronów seminarium. Okazałe pod względem liturgicznym obchodzić poświęcenie Kościoła katedralnego i rocznicę święceń biskupa ordynariusza. Każdy z tych obchodów w ramach liturgicznej formacji powinien być poprzedzony katechezą, która byłaby dostosowana do potrzeb alumnow, nie zaniedbując duszpasterskiej wartości niektórych zwyczajów ludowych³⁸. Ponieważ — jak podkreślają dokumenty odnowy liturgicznej w seminariach — „kiedy staną się prezbiterami i oddadzą się kapłańskiemu posługiwaniu, obchodzenie uroczystości będzie poszerzać zakres ich apostołskiej pracy; będą musieli powtarzać obchody w wielu miejscach i to często w formie prostszej niż przewidują to księgi liturgiczne³⁹”. Stąd wychowanie liturgiczne, w jakim alumni wzrastają i przygotowują się do przyszłych zadań kapłańskich, ma być im wzorem dla przyszłej pracy duszpasterskiej. Stosowna pedagogia⁴⁰ w tej mierze nie może pominąć szczególnego nastawienia naszych czasów⁴⁰.

4. Sakrament Pokuty

Szczególną formą nabożeństwa Słowa Bożego w seminariach duchownych może i powinna stać się liturgia pokutna. Jest to bardzo zalecane w okresie Wielkiego Postu, w miesięcznych dniach skupienia, w czasie rekolekcji czy też przy innych okazjach, np. w piątki. Alumnow należy formować w ten sposób, iż przystąpienie do sakramentu pokuty jest aktem głęboko osobistym i winno dokonywać się go pojedynczo. Obrzęd ten musi zachowywać swój charakter liturgiczny i z zasady odróżniać się od kierownictwa duchowego. Dokumenty odnowy soborowej mówią, że częstotliwość tego aktu winna być określana w porozumieniu z własnym spowiednikiem, ojcem duchownym, zgodnie także z tradycją duchową mistrzów i prawami Kościoła⁴¹. Z zasady alumni winni przystępować co dwa tygodnie do sakramentu pojednania, choć zaleca się także i cotygodniową spowiedź sakramentalną.

³⁵ Por. tamże, nr 31.

³⁶ Por. tamże, nr 31.

³⁷ Zob. KL 102-105.

³⁸ Zob. tamże, nr 106.

³⁹ *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 33.

⁴⁰ Tamże, nr 34.

⁴¹ Por. tamże, nr 36.

5. Sprawowanie święceń i obrzędów przygotowawczych

Jeśli chodzi o specyfikę życia seminaryjnego, to *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach* podkreśla sposobność kształtowania duchowości alumnów z wprowadzeniem w poszczególne posługi i z udzielaniem święceń diakonatu czy kapłaństwa. W tym obrzędzie nie tylko chodzi o samych kandydatów bezpośrednio zainteresowanych wydarzeniem, ile o całą społeczność seminaryjną. Wytwarza to odpowiedni klimat do wzajemnej modlitwy, pogłębiania swego powołania, do właściwego przedstawiania określonych funkcji w Kościele, a w dalszej konsekwencji do głębokiego i autentycznego przeżywania kapłaństwa sakramentalnego jak i całej formacji ascetyczno-liturgicznej prowadzącej do udziału w kapłaństwie Chrystusowym⁴². Święcenia mają głęboki wpływ na całą wspólnotę klerycką. Wpływają dodatnio także na formację liturgiczną alumnów. Dlatego też nie tylko bezpośrednio zainteresowani tym obrzędem, ale także pozostali członkowie tej społeczności winni być do nich przygotowani w ramach mistagogii liturgicznej, opartej na obrzędach i tekstach, która w dużej mierze pomoże im poznać autentyczną naukę na temat kapłaństwa i nada właściwy, duchowy kształt apostołskiego życia⁴³.

Wydaje się rzeczą logiczną, że skoro Kościół wprowadził liczne zmiany w samych obrzędach związanych ze stopniami prowadzącymi do kapłaństwa, to przełożeni seminarium mają obowiązek zająć odpowiednią postawę i wypracować takie metody wychowawcze, aby ta nowa dyscyplina zrodziła godne owoce i budziła także nowe powołania do stanu kapłańskiego.

III. LITURGIA A DUCHOWA FORMACJA ALUMNÓW

Bez odpowiedniej formacji liturgicznej, cała formacja alumnów byłaby pozbawiona swego niezbędnego fundamentu. Stąd też seminarium, jako wspólnota miłości, jest swoistego rodzaju manifestacją Kościoła i miejscem, gdzie w szczególny sposób urzeczywistnia się chwala Boża i dokonuje się stałe uświęcenie jego członków. Od poprawności i rozumienia sprawowanej liturgii w seminarium w ogromnej mierze zależy duchowy jego klimat. Im bardziej dokonuje się w społeczności kleryckiej tajemnica liturgii, tym bogatszy jest ten duch, który ma wielki wpływ na każdego z wychowanków. Stąd formacja duchowa alumnów poprzez liturgię staje się problemem zasadniczym⁴⁴. Istotny związek życia duchowego z liturgią staje się widoczny i zrozumiały w kontekście szerokiej definicji liturgii, którą podaje nam Sobór Watykański II w *Konstytucji o Świętej Liturgii*: „liturgię uważa się za wykonywanie kapłańskiego urzędu Jezusa Chrystusa; w niej przez znaki widzialne wyraża się i w sposób właściwy poszczególnym znakom urzeczywistnia uświęcenie człowieka, a mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, mianowicie Głowa i jego członki, wykonują całkowity kult publiczny. Dlatego każdy obchód liturgiczny, jako dzieło Chrystusa Kapłana i Jego Ciało, którym jest Kościół, jest czynnością w najwyższym stopniu świętą, a żadna inna czynność Kościoła nie dorównuje jej skuteczności z tego samego tytułu i w tym samym stopniu”⁴⁵.

Związek alumnów z formacją duchową można ująć w różnych wymiarach: soteryjnym, kultycznym, parenetycznym, wspólnototwórczym i formacyjno-kapłańskim. O wszystkich tych wymiarach znajdujemy wzmianki w dokumentach odnowy soborowej⁴⁶. Ojciec Święty Jan Paweł II we wspomnianej już adhortacji „*Pastores dabo Vobis*” przypomina, że „nie tylko więc dla osiągnięcia właściwej i koniecznej dojrzałości oraz realizacji samego siebie, lecz również ze względu na

⁴² Zob. Wl. B o m b a, art. cyt., s. 102.

⁴³ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 42, 44.

⁴⁴ Zob. T. N o w a k, *Liturgia w duchowej formacji alumnów*, RBL 35 (1982) nr 1, s. 103.

⁴⁵ KL 7.

⁴⁶ Tamże, nr 10.

podejmowaną posługę przyszli kapłani powinni rozwijać w sobie zespół ludzkich cech, bez których nie można kształtować osobowości zrównoważonych, silnych i wolnych, zdolnych dźwigać ciężary duszpasterskiej odpowiedzialności. (...) Szczególnie ważna jest zdolność do utrzymywania więzi z innymi, cecha naprawdę fundamentalna u kogoś, kto jest powołany, by ponosić odpowiedzialność za wspólnotę i być człowiekiem jedności. (...) W takim kontekście dokonuje się doniosły i decydujący proces kształtowania u kandydata do kapłaństwa dojrzałości uczuciowej, będącej wynikiem wychowania do prawdziwej i odpowiedzialnej miłości⁴⁷.

Kiedy mówi się o formacji duchowej w znaczeniu chrześcijańskim, powinno się podkreślać jej charakter transcendentny i eschatologiczny. Duchowość ta nie jest wytworem tylko człowieka, ale dziełem Ducha Świętego. O jej istocie stanowi dar Boga, otrzymany w czasie sprawowania liturgii sakramentalnej. Należy zatem alumnów formować w ten sposób, że życie duchowe jest nam dane nie jako rzeczywistość statyczna, ale dynamiczna. Można więc powiedzieć o formacyjnym charakterze wszystkich działań liturgicznych⁴⁸.

Liturgia sprawowana we wspólnocie seminaryjnej ma za cel nie tylko wprowadzać ducha religijności i wiary, ale być nade wszystko nauczycielką prawidłowości czci oddanej Panu Bogu. Liturgiczna formacja powiązana z formacją duchową winna chronić wychowanków przed przerostami pobożności niezgodnej z prawdą Objawioną o Bogu w Trójcy Świętej Jedynym. Uczy miłości do Boga, wprowadza w prawidłowy porządek aktów i odnwień. Liturgia seminaryjna powinna być osią wszelkiej modlitwy, medytacji i osobowym spotkaniem człowieka z Bogiem⁴⁹. Modlitwa Kościoła osiąga swój szczyt w liturgii eucharystycznej. Jest ona „szczytem i źródłem”⁵⁰. Należy w ten sposób formować przyszłych kapłanów, aby byli zdolni do ofiar i wyrzeczeń. Liturgia powinna prowadzić do ofiary, ascezy i z niej wypływać. Ma ona dawać wzrost w rozwoju duchowym. Liturgia ma być także miejscem zdobywania dojrzałej osobowości (doskonałości chrześcijańskiej). Tę sprawę mocno podkreślił Jan Paweł II w adhortacji „Pastores dabo Vobis”: „Szczytem chrześcijańskiej modlitwy jest Eucharystia, która z kolei stanowi „szczyt i źródło” sakramentów i Liturgii Godzin. Stąd niezbędnym elementem formacji duchowej każdego chrześcijanina, a zwłaszcza każdego kapłana jest wychowanie liturgiczne, które polega w istocie na żywotnym włączeniu w misterium paschalne Jezusa Chrystusa umarłego i zmartwychwstałego, obecnego i działającego w sakramentach Kościoła. Zażyłość z Bogiem, fundament całego życia duchowego, jest darem i owocem sakramentów. Jednocześnie jest zadaniem i powinnością, którą sakramenty powierzają wolności człowieka wierzącego, by urzeczywistniał tę zażyłość w podejmowanych decyzjach, wyborach, jakich dokonuje, postawach i działaniach codziennego życia”⁵¹.

Liturgia w seminarium winna zawsze zmierzać do wyrobienia u alumnów postaw moralnych. Ma wyrabiać te cnoty, które nadają spoiwość duszy wychowanka i pozwalają mu stanowić opór nieprzyjacielowi w tej walce, którą Święty Paweł porównuje do zawodów na stadionie (por. 1 Kor 9, 24). Chodzi przede wszystkim o odrzucenie zła, które tkwi w człowieku. Musi być głębokie powiązanie ascezy z codziennym życiem⁵². Adhortacja „Pastores dabo Vobis” podkreśla w tej mierze, że „potrzebne jest wychowanie do umiłowania prawdy, do prawości i rzetelności, do wierności danemu słowu, do prawdziwego współczucia, do konsekwentnego postępowania, a zwłaszcza do zrównoważonego sądu i zachowania”⁵³.

⁴⁷ Jan Paweł II, *Pastores dabo Vobis*, dz. cyt., nr 43.

⁴⁸ Zob. St. Nowak, art. cyt., s. 104-105.

⁴⁹ Por. List Okólny dotyczący ważniejszych aspektów duchowego przygotowania w seminarium z dnia 6.I.1980 r., cz. II.

⁵⁰ Kl 10.

⁵¹ Jan Paweł II, *Pastores dabo Vobis*, dz. cyt., nr 48.

⁵² List Okólny, dz. cyt., cz. II, s. 4.

⁵³ Jan Paweł II, *Pastores dabo Vobis*, dz. cyt., nr 43.

Wymiar jednoczący w liturgii odgrywa istotną rolę w seminarium. Kapłaństwo hierarchiczne, do którego zmiierzają alumni ma wymiar społeczny. Kapłan to Sługa Chrystusa Głowy na służbie Kościoła jako Mistycznego Ciała Chrystusa⁵⁴. Wielka rola liturgicznej formacji leży w wychowaniu do postaw altruistycznych i wspólnotowych. Ma ona ciągle uświadamiać naturalny i organiczny związek postaw miłości chrześcijańskiej we wszystkich formach z samym misterium liturgicznym. Głównym celem całej formacji seminarzystów jest przygotowanie ich przede wszystkim do udziału w miłości Jezusa Chrystusa Dobrego Pasterza⁵⁵.

Święte czynności liturgiczne dają alumnom okazję do szczególniejszego zbliżenia się do Chrystusa Jedyne go Kapłana. Dlatego też seminarium jest specjalną mistagogią w sakrament kapłaństwa⁵⁶.

Podsumowując zatem rozważania na temat związku liturgii z duchową formacją alumnow, należy powiedzieć, iż liturgia jako szkoła ascezy daje przykład, jak należy integrować w ludzkim życiu poznanie prawdy z moralnym działaniem w kierunku nieustannego pomnażania Bożego dobra. To właśnie w czynnościach liturgicznych każde uczestnictwo w tajemnicy paschalnej Chrystusa jest ściśle połączone z umiejętnością wyrzekania się siebie i ludzkiego egoizmu, a przybierania ofiarnej postawy Pana, oddającego się Bogu. Ten introspekcyjny wgląd w siebie dokonuje się w czasie wspólnotowej jak i osobistej modlitwy. To zaś w dalszej kolejności prowadzi do głębokiej przyjaźni z Bogiem, nadaje także kształt, strukturę, formę prywatnym praktykom pobożności każdego mieszkańca seminarium⁵⁷.

IV. LITURGIA W WYKŁADACH SEMINARYJNYCH

Instrukcja Kongregacji Nauczania Katolickiego jak i inne dokumenty odnowy soborowej przypominają, że autentyczny udział alumnow jako przyszłych kapłanów w misterium paschalnym Chrystusa, urzeczywistnianym w liturgii, stanowi główny cel i istotę całej formacji liturgicznej. Temu zadaniu jest podporządkowane całe studium liturgii. Informacja o liturgii stanowi jeden z integralnych czynników formacji liturgicznej. Dlatego też nauczanie o liturgii jak i wychowanie liturgiczne winno być inicjacją i mistagogią — wtajemniczeniem w liturgię Kościoła, sprawowaną w dzisiejszych czasach⁵⁸.

Nauka o liturgii w seminarium winna być wykładana w sposób zgodny z duchem i potrzebami dzisiejszego człowieka. Przede wszystkim należy uwrażliwić na dziedzinie teologii, duszpasterstwa i ekumenizmu. Wyraźnie mówi o tym adhortacja „Pastores dabo Vobis”: „Współczesna formacja teologiczna powinna zwracać uwagę na pewne problemy, które często są źródłem napięć i zamieszania w życiu samego Kościoła. (...) Następny problem związany jest z silnie odczuwaną dziś potrzebą ewangelizacji kultur oraz inkulturacji orędzia wiary⁵⁹. Jest to niewątpliwie zagadnienie, któremu należy poświęcić więcej miejsca i uwagi w ramach formacji do kapłaństwa. Ogromne znaczenie dla formacji liturgicznej przyszłych kapłanów posiada zatem odpowiednie powiązanie pomiędzy nauką o liturgii i wiary⁶⁰. Jeśli zaś chodzi o aspekt pastoralny, to jest rzeczą konieczną, aby alumni jako przyszli duchowni prawidłowo i w pełni rozumieli odnowę liturgiczną podjętą przez Sobór Watykański II w świetle tradycji nie tylko Kościoła Za-

⁵⁴ Por. DK 13.

⁵⁵ Por. Jan Paweł II, *Pastores dabo Vobis*, dz. cyt., nr 57.

⁵⁶ Por. DK 12.

⁵⁷ Zob. J. Kopeć, *Liturgia źródłem formacji życia chrześcijańskiego według Ks. Wojciecha Danielskiego*, RBL 39 (1986) nr 5, s. 409-410.

⁵⁸ Por. St. Czerwik, *Liturgia w wykładach seminaryjnych*, art. cyt., s. 116. Zob. *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 43.

⁵⁹ Jan Paweł II, *Pastores dabo Vobis*, dz. cyt., nr 55.

⁶⁰ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 44a.

chodniego ale i Wschodniego. Wychowankom należy przedstawić zasady odnowy soborowej Kościoła w ten sposób, aby głębiej zrozumieli przedłożone racje, na których opierają się zmiany, adaptacje postanowione przez Kościół. Wreszcie „aby potrafili dostrzec także inne modyfikacje, których słusznie można pragnąć; aby przy obecnym roztrząsaniu poważnych i trudnych zagadnień odróżniali niezmienną część liturgii, jako pochodzącą z Bożego ustanowienia, od innych części podlegających zmianie”⁶¹.

Jest rzeczą wskazaną, aby w ramach wykładów seminaryjnych z liturgiki odpowiednio przygotować alumnów w zakresie wiedzy liturgicznej do rozmów ekumenicznych. W dialogu tym często porusza się trudne tematy także z dziedziny liturgii. Dlatego też seminarzystów powinno się do właściwej i zdrowej ich oceny przygotować⁶². Dzięki przeprowadzonym reformom, liturgia rzymska tak w aspekcie obrzędowym jak i doktrynalnym ma szereg elementów, które łączą się z innymi liturgiami, przybliżyła się do źródeł wspólnych dla całego Kościoła. Te wspólne elementy należy mocniej podkreślać w samych wykładach z liturgiki.

Potrzeba konkretnych i głębokich uzasadnień istnieje także w odniesieniu do reformy poszczególnych sakramentów, kalendarza liturgicznego, koncelebry, komunii pod dwiema postaciami. Taką umiejętność daje głębsze poznanie historii liturgii, stąd też wykład na ten temat winien możliwie dokładnie zapoznać z dziejami poszczególnych obrzędów. Znajomość historii liturgii chroni przede wszystkim od niezrozumienia liturgii, od pewnych nadużyć, a także pewnego zbliżenia, z powodu przeprowadzonych reform, płynącego z przekonania, iż liturgia jest nienaruszalna i niezmienna⁶³.

Jeśli zaś chodzi o zakres i metodę samych wykładów to dokumenty liturgiczne w tej mierze zakładają rozłożenie materiału nauki o liturgii na 4 lata studiów teologicznych⁶⁴. W dodatku do *Instrukcji o liturgicznej formacji w seminariach* podany jest cały zespół problemów, które mogą być omówione podczas wykładów. Szczegółowe zaś wytyczne dotyczące kolejności i sposobu, w jakich winno się to odbywać, pozostawia *Instrukcja* Konferencjom Biskupim. Samemu zaś profesorowi liturgiki daje pewną swobodę wyboru tych zagadnień. Nie ma on obowiązku poruszania wszystkich przedstawionych problemów, ale powinien ukazać studentom istotną wizję liturgii w jej zasadniczym zarysie, w ten sposób, aby przyszli kapłani nie mieli podstawowych braków w wykształceniu. Cały szereg tematów może wykładowca liturgiki przekazać wychowankom do ich osobistego studium. Zaleca się, aby alumni korzystaliby jak najwięcej z tekstów źródłowych. Zakłada to naturalnie zdobycie odpowiednich kwalifikacji i umiejętności osobistej pracy w tej dziedzinie, dobrej znajomości języka łacińskiego i innych języków obcych.

Konieczną jest rzeczą, aby oprócz samego wykładu poszczególnych czynności liturgicznych przedstawiona została teologia całej liturgii, zgodnie z wymogami *Konstytucji o Świętej Liturgii*⁶⁵. Do tego pogłębienia teologicznego wykładu liturgii w ogromnej mierze przyczyniłyby się pewne wyniki współczesnych nauk humanistycznych takich jak: antropologia, lingwistyka, historia porównawcza religii⁶⁶. Tak na przykład przy pomocy metod socjologicznych można badać uczestnictwo w niedzielnej Eucharystii, percepcję przeprowadzonych reform liturgicznych w poszczególnych diecezjach. Katedra Liturgiki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim opracowała szereg ankiet, które mogą być pomocne w przeprowadzaniu badań na temat percepcji przeprowadzonych reform liturgicznych. Z kolei zasady lingwistyki będą pomocne przy analizie tekstów liturgicznych.

⁶¹ RFIS, nr 79. Por. KL 21.

⁶² Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 44c.

⁶³ Por. tamże, nr 47.

⁶⁴ Por. tamże, nr 43.

⁶⁵ Por. KL 5-11. Zob. P a w e ł V I, *Mysterium fidei* z 3 września 1965, AAS 57 (1965) s. 761. *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, nr 7. *Instrukcja o kulcie tajemnicy Eucharystii*, nr 32, AAS 59 (1967) ss. 558.

⁶⁶ Por. KL 61.

Do głębszego rozwoju liturgii dużą rolę może odegrać koordynacja z innymi przedmiotami wykładanymi w seminarium⁶⁷. Tak na przykład w nauczaniu o sakramentach i o sakramentaliach powinna istnieć współpraca między profesorami liturgiki a teologii dogmatycznej, moralnej, pastoralnej, prawa kanonicznego czy też katechetyki. Chodzi tutaj o współdziałanie, które ma prowadzić do wspólnego celu, aby unikali powtórzeń i nie nauczali inaczej⁶⁸.

Warto tutaj wspomnieć o cennych wskazaniach, które podaje nam *Instrukcja Kongregacji Seminariorów i Uniwersytetów o liturgicznej formacji alumnów* z dnia 25 grudnia 1965 roku, w której nauce o liturgii przyznaje się bardzo ważną rolę jednoczącą wszystkich wykładanych przedmiotów w całym procesie kształtowania życia przyszłych kapłanów⁶⁹. W ten sposób także liturgia zabezpiecza przed rozczłonkowaniem i oddzieleniem od siebie dyscyplin teologicznych. Korelacja ta będzie więc polegać na uznaniu szczególnego charyzmatu liturgii jako syntezy dyscyplin teologicznych. Dlatego też jest czymś stosownym, aby w miarę możliwości przy układaniu programu wykładów teologicznych w seminarium, tematy z liturgiki były poruszane w tym samym czasie, w którym wykładane są te same zagadnienia z innych przedmiotów. Możliwe to jest zwłaszcza w większych seminarjach, gdzie kursy nie są łączone.

Podstawowym podręcznikiem tak dla wykładowcy, jak i studentów winna być sama księga liturgiczna. Dokumenty postulują, aby uwzględniać w wykładach treści zawarte we wstępach do nowo opublikowanych ksiąg liturgicznych. Prenotanda do poszczególnych części ksiąg liturgicznych ukazuje teologiczny sens samych obrzędów, ich charakter duszpasterski oraz ich znaczenie dla rozwoju życia duchowego alumnów⁷⁰.

V. FORMAÇÃO LITÚRGICA ALUMNOS DO PRZYSZYŁYCH ZADAŃ DUSZPASTERSKICH W DZIEDZINIE LITURGII

Wyższe seminarium duchowne ma za obowiązek przygotowanie zarówno teoretyczne jak i praktyczne alumnów w czasie ich studiów, po pierwsze do poprawnego uczestnictwa w czynnościach liturgicznych, a następnie do spełniania tych funkcji we wspólnocie Kościoła parafialnego. Są to następujące funkcje: przewodniczącego w Zgromadzeniu Eucharystycznym, w Liturgii Godzin, w nabożeństwach, np. Słowa Bożego, Pokutnym, szafarza w liturgii sakramentów świętych i sakramentaliów, poświęceń itd. Przygotowanie do przyszłych zadań duszpasterskich w dziedzinie liturgii musi być prowadzone stopniami i opierać się na teoretycznych zasadach już nabytych z różnych dziedzin liturgii⁷¹.

Przewodniczący liturgii musi być świadomy celebrujących tajemnic. On jest powołany do tego, aby przewodniczyć, interpretować i ożywiać liturgię. Jego zadaniem jest ukazywać piękno, wyjaśniać znaki i symbole liturgiczne wiernym, by w ten sposób czynności liturgiczne stawały się wielkim przeżyciem, a uczestniczący w niej brali czynny, świadomy i pełny udział.

Przyszłych kapłanów należy tak formować, aby oni zdawali sprawę z tego, że liturgia nie jest własnością przewodniczącego, ale on jest w służbie Kościoła i całego zgromadzenia liturgicznego. On jest odpowiedzialny za należyte przygotowanie i przebieg całej akcji liturgicznej. Kultura celebracji bywa nieraz zagrożona brakiem umiejętności samego przewodniczącego, pośpiechem, złą dykcją lub słabą znajomością prawa liturgicznego. Głównym źródłem tych braków jest splot poczucia, że kapłan to drugi Chrystus, że uobecnia on Chrystusa Jedyne Kapłana.

Następnym ważnym zagadnieniem w tej formacji do przyszłych zadań duszpa-

⁶⁷ Por. KL 16; DFK 16; RFIS nr 90.

⁶⁸ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji*, dz. cyt., nr 53.

⁶⁹ Por. *Instrukcja o liturgicznej formacji* z dnia 25 grudnia 1965 r., nr 6.

⁷⁰ Zob. St. Czerwik, *Liturgia w wykładach seminaryjnych*, art. cyt., s. 122-123.

⁷¹ Zob. *Formazione liturgica dei futuri presbiteri*, w: *Nuovo dizionario*, dz. cyt., s. 607-608.

sterskich jest szacunek dla „sacrum” w liturgii, tworzenie klimatu modlitwy i medytacji, ducha wewnętrznego i zewnętrznego skupienia, zapatrzenie przewodniczącego w Boga, refleksyjne nastawienie i głęboka świadomość „sacrum”. Jakość sprawowanej liturgii jest znakiem wiary i głębokiego życia duchowego, jak również poprawnego rozumienia znaków i symboli liturgicznych.⁷²

Z uwagi na wielką rolę muzyki sakralnej w sprawowaniu liturgii „alumni winni otrzymać od specjalistów taką formację muzyczną, także praktyczną, jaka będzie im w przyszłości potrzebna do spełniania funkcji przewodników odpowiedzialnych za sprawowanie liturgii”⁷³. W tego typu formacji należy się liczyć nie tylko z naturalnymi uzdolnieniami alumnow, ale także korzystać ze współczesnych metod ułatwiających postęp w szkołach muzycznych. Jak podkreśla *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, chodzi o to, „aby alumni zdobyli nie tyle umiejętności uprawiania muzyki wokalne i instrumentalne, ile raczej autentyczną formację umysłu i serca, dzięki której potrafiliby poznać, docenić wybitne dzieła muzyki, a we współczesnych eksperymentach dostrzec to, co zdrowe i słusze”⁷⁴.

Alumni przygotowują się w seminarium przede wszystkim do tego, aby uczestniczyć w Jedynym Kapłaństwie Jezusa Chrystusa i stąd muszą przejąć się duchem wspólnoty prezbiterium, aby byli ściśle złączeni z biskupem, aby godnie wypełniali posługę budowania Kościoła. Z tej to racji liturgia w seminarium musi być sprawowana w ten sposób, aby jaśniej wyrażała wymiar wspólnotowy, nadprzyrodzony, eschatologiczny i wreszcie, aby była źródłem życia wspólnotowego w seminarium⁷⁵.

WNIOSKI

Odnowione życie liturgiczne w seminariach duchownych, które później przynosi się także na teren parafii, przyczynia się do głębszego przeżywania i rozumienia czynności liturgicznych. Dlatego też, by w pewnej mierze do tego przyczynić się, pragnę na zakończenie tego artykułu, na kanwie cytowanych dokumentów odnowy soborowej Kościoła i własnych obserwacji wysunąć wnioski i sugestie w sposób szczególnie skierowane do odpowiedzialnych za wychowanie seminaryjne, a więc księży biskupów, księży rektorów, ojców duchownych, profesorów liturgiki a także księży profesorów z innych dziedzin wykładanych w seminarium.

1. Na pierwszym planie w tej dziedzinie z całą pewnością należy postawić postulat możliwie najdoskonalej „świadomego, pobożnego i czynnego uczestniczenia we Mszy Świętej”⁷⁶. Wśród środków zmierzających do tego celu wylicza się przede wszystkim różnicowanie zewnętrznej formy Mszy Świętej, zawsze w ramach obowiązujących przepisów liturgicznych. W samej kaplicy seminaryjnej uwzględnić się możliwości zmian celebrans, np. ojciec duchowny, innym razem ksiądz rektor, ksiądz prefekt, inni księża profesorowie, jak również księża proboszczowie zaproszeni z diecezji. Wreszcie różnicowanie doboru tekstów mszalnych, np. Modlitw Eucharystycznych, śpiewów, formularza, czytań i innych elementów, które przewiduje Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego, z komunią świętą pod dwiema postaciami np. w czwartki, podczas dni skupienia, rekolekcji i przy innych ważniejszych okazjach. Wielką rolę powinny odegrać tutaj sami alumni. Głębsze zaangażowanie ich samych polegałoby np. na robieniu wprowadzeń do Mszy świętej, komentarzy do czytań mszalnych danego dnia,

⁷² Por. G. L e r c a r o, *Sacerdotem oportet praesse: lo stile della celebrazione*, RPL 1965 nr 13, s. 511-536;

R. G a n t o y, *Présider l'assemblée liturgique in Paroisse et liturgie* 1969, s. 513-527.

⁷³ *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, dz. cyt., nr 56.

⁷⁴ Tamże, nr 56. Por. KL nr 112-121; *Instrukcja „Musicam sacram”*, dz. cyt., ss. 300 nn.

⁷⁵ Por. *Formazione liturgica dei futuri presbiteri*, dz. cyt., s. 608; L. B r a n d o l i n i, *Sulla Guida liturgica della diocesi di Lazio 1978-1979*.

⁷⁶ KL 48.

diakoni mogliby głosić kazania czy homilie, powinni układać modlitwę powszechną, urządzać procesję z darami ofiarnymi, przygotować odpowiedni śpiew.

2. Poprzez udział we Mszy Świętej z głęboką pobożnością i żywą wiarą należy seminarzystów prowadzić ku autentycznej pobożności eucharystycznej. Kult Eucharystii w ogromnej mierze może przyczynić się do ożywienia udziału we Mszy Świętej, stanowi ważną praktykę religijną o wielkim znaczeniu dla formacji liturgiczno-ascetycznej alumnów. Tak więc należy podtrzymywać zwyczaj odwieczania Najświętszego Sakramentu po poszczególnych posiłkach, w czasie przerw, studium. Wskazane jest, aby organizować całodzienne adoracje Najświętszego Sakramentu, np. w pierwszy piątek miesiąca czy w pierwszą niedzielę miesiąca⁷⁷.

3. Ważne jest korzystanie z możliwości łączenia Mszy Świętej z niektórymi częściami Liturgii Godzin, np. jutrzni czy też nieszporów, jeśli Eucharystię sprawowałyby się wieczorem.

4. Należy dbać o to, aby przez formację liturgiczną alumni dochodzili do głębszego rozumienia symbolicznego języka liturgii, który przez widzialne znaki, gesty, słowa, czyny, rzeczy oznacza w czynnościach liturgicznych sprawy Boże oraz urzeczywistnia je w sakramentach.

5. Niech również profesorowie nie mieszkający w seminarium znajdują czas i sposobność uczestniczenia w świętych czynnościach razem z kapłanami, którzy mieszkają w seminarium.

6. Możliwie jak najgłębsze przyswojenie przez alumnów prawd dogmatycznych Tajemnicy Eucharystii jako Misterium Paschalnego Chrystusa.

7. Różnorodność w sposobie sprawowania czynności liturgicznych oraz uczestniczenia w nich powinna dotyczyć także nabożeństw Słowa Bożego, których w seminarjach jest coraz mniej, nabożeństw pokutnych, nie tylko w czasie rekolekcji, ale w innych okresach roku liturgicznego, np. w czwartki czy w piątki.

8. Życie liturgiczne w seminariach musi się troszczyć i pielegnować nabożeństwa tradycyjne, a mianowicie Gorzkie Żale, Godzinki, nabożeństwo majowe, czerwcowe czy październikowe.

9. Należy pamiętać o tym, że liturgia wymaga czasu. Nie może być to pole osobistego działania ojca duchownego. Trzy osoby są szczególnie odpowiedzialne za piękną liturgię w seminarium. Są to: ksiądz rektor, ojciec duchowny, wykładowca liturgiki.

10. Pierwszemu wtajemniczeniu w teorię i praktykę Eucharystii we wspólnotach seminaryjnych powinno się poświęcić głównie wiele czasu w ramach kilku tygodni czy nawet miesięcy wprowadzających dla pierwszego roku. Mistagogia ta nie może ograniczyć się tylko do samej praktycznej nauki usługiwania przy Mszy Świętej.

11. Troską należy otoczyć i pielegnować całodzienne adoracje Najświętszego Sakramentu w każdej pierwszej niedzielę miesiąca lub czwartek. Udział w tego typu modlitwach księży profesorów ma dla alumnów szczególne znaczenie.

12. Dzisiaj bardziej niż w innym okresie młody człowiek wstępując do seminarium nie przynosi ze sobą ducha rozmodlenia, ofiary, wyrzeczenia i dlatego formacja liturgiczna winna stworzyć odpowiedni klimat modlitwy w codziennym życiu osobistym przyszłego kapłana.

13. Permanentnie występująca pokusa nadmiernej i niezgodnej z zasadami odnowy soborowej twórczości w celebracji we wspólnocie seminaryjnej nie powinna mieć miejsca.

14. Liturgia w seminarium musi być tak kształtowana, aby ogarniała swoją tajemnicą i świętością. Liturgia nieprzygotowana nie może dawać gwarancji prawidłowego kształtowania ducha religijności. Musi być zatem wzorcowa pod każdym względem.

⁷⁷ Por. P a w e ł VI, *Encyklika „Misterium fidei”*, dz. cyt., s. 770-773; *Instrukcja o kulcie Tajemnicy Eucharystii*, dz. cyt., nr 38 i 50; *Rytuał „Komunia Święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą Świętą*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973; DK 18; *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, dz. cyt., nr 27.

15. W rodzinie seminaryjnej powinno być jak najwięcej wspólnie odmawianej Liturgii Godzin, np. w niedzielę i w czwartki połączyć ją z Eucharystią. W inne dni połączyć ją z rozmyślaniem czy też konferencją. Nieszpory niedzielne powinny mieć szczególnie piękną oprawę liturgiczną, winno się je śpiewać.

16. Byłoby rzeczą wskazaną organizowanie w seminarium wspólnych wykładów czy dni otwartych dyskusji z udziałem wszystkich studentów teologii i filozofii, podczas których profesorowie poszczególnych przedmiotów omawialiby to samo zagadnienie pod różnym kątem widzenia. Stworzyłyby to dobrą okazję do pogłębienia współpracy między profesorami różnych dyscyplin.

17. Istnieje także potrzeba szukania wspólnych relacji pomiędzy liturgią i wykładami innych dyscyplin naukowych, takich jak: ascetyki, teologii moralnej, dogmatycznej, muzyki, sztuki sakralnej, Pisma Świętego, prawa kanonicznego, teologii pastoralnej, katechetyki.

18. Zasadny wydaje się i ten postulat, aby zwiększyć do dwóch godzin tygodniowo wykład o Mszy Świętej, ponieważ ze względu na bogaty i bardzo szeroki materiał w wymiarze jednej godziny tygodniowo nie da się wyłożyć wszystkich problemów związanych z tajemnicą Eucharystii. Oczywiście, jeśli chce się formować alumnow z uwzględnieniem wszystkich wymaganych przez Kościół aspektów, a przy tym podkreślić także powiązanie z innymi obrządkami.

19. Profesorom liturgiki wydają się konieczne pomoce naukowe w postaci różnego rodzaju skryptów, podręczników a także źródeł liturgicznych. W ten sposób sam wykład byłby o wiele bogatszy i więcej zaciekałby studentów.

20. W wykładach liturgiki winno się także robić aplikację do duszpasterstwa. Należy zastanawiać się nad tym, w jaki sposób zużytkować to w duszpasterstwie. Jak tę liturgię sprawować w przyszłości, by dzieci, młodzież, dorośli byli w liturgii, rozumieli ją i mogli uczestniczyć w niej czynnie, świadomie i owocnie.

21. Postuluje się dążyć do powołania do życia i przekazania seminarzystom całej wiedzy teologicznej dotyczącej liturgii na szóstym roku studiów.

22. W programie formacji liturgicznej, która zgodnie z dokumentami odnowy soborowej Kościoła powinna być uzupełniana i kontynuowana po ukończeniu studiów seminaryjnych, winna być także uwzględniana liturgia⁷⁸. Jak mówi Jan Paweł II: „Stała formacja kapłanów, zarówno diecezjalnych, jak i zakonnych, jest naturalną i absolutnie niezbędną kontynuacją procesu kształtowania osobowości kapłańskiej, rozpoczętego i prowadzonego w seminarium lub w domu zakonnym w ramach formacji przygotowującej do przyjęcia święceń”⁷⁹. Nie można też pominąć różnych opinii publicznych, jakie rozpowszechniają się poprzez zjazdy, publikacje, synody. Szybko zmieniają się ludzkie obyczaje i formy życia społecznego, że w czasie formacji seminaryjnej nie można i nie da się wszystkiego poruszyć, przewidzieć jakie trudności nastąpią w pracy duszpasterskiej.

Nie chciałbym przez to powiedzieć, że dotychczasowa formacja liturgiczna w wyższych seminariach duchownych w Polsce jest odległa od ukazanego modelu, jaki przedstawiają dokumenty odnowy soborowej Kościoła. Dotychczasowy sposób mistagogii liturgicznej dzieli zarówno pozytywne, jak i negatywne strony. Ta analiza dokumentów Kościoła wskazuje na pewną prawidłowość, ukazuje model formacji liturgicznej. Trzeba jasno powiedzieć, że Kościół w Polsce wykazał duże zainteresowanie tą problematyką.

Od tej formacji liturgicznej w dużej mierze zależy pełne, świadome i czynne uczestnictwo alumnow w czynnościach liturgicznych, a w przyszłości zaś godne ich sprawowanie: „tak więc ustawiczne studium i praktyka Świętej Liturgii ciągle przypomina przyszłym kapłanom ową metę, do której zmierzają wszystkie prace apostołskie, a także sprawia, że wszelkie wysiłki, z jakimi podejmują studia, praktyki duszpasterskie i życie wewnętrzne, prowadzą do coraz większej dojrzałości i głębokiej jedności”⁸⁰.

⁷⁸ Por. DFK 2.

⁷⁹ Jan Paweł II, *Pastores dabo Vobis*, dz. cyt., nr 71.

⁸⁰ *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, dz. cyt., nr 62.

FORMAZIONE LITURGICA DEI SEMINARISTI
 ALLA LUCE DEI DOCUMENTI CONCILIARI E POSTCONCILIARI DELLA CHIESA

S o m m a r i o

Ogni educazione cristiana deve considerare la formazione liturgica come una sua componente fondamentale (GE 2; SC 19). Formazione liturgica dei futuri sacerdoti ha grande significato. *L'Istruzione sulla formazione liturgica nei seminari* ha lo scopo di presentarci indicazioni e norme per poter rendere la nuova vita liturgica ed anche lo studio della sacra liturgia nei seminari e negli istituti di formazione sacerdotale piú rispondenti alle attuali necessità.

Due sono i motivi indicati dalla nuova istruzione e dagli altri documenti conciliari e postconciliari della Chiesa: esigono „un maggiore impegno nella formazione liturgica nei seminari” (Istr. n. 3). La riforma liturgica nei seminari richiede che i futuri presbiteri sappiano „comprendere l'indole e la forza della rinnovata liturgia per inserirla nella propria vita e per transfonderla convenientemente nei fedeli” (Istr. n. 3). I nuovi problemi del nostro secolo derivanti dalla crescente secolarizzazione della società, che „offuscano nelle menti la genuina natura della liturgia, rendendo l'uomo meno capace di viverla con intensa partecipazione” (Istr. n. 4).

Il primo orientamento che emerge dai documenti conciliari e postconciliari, fin dall'introduzione, è „l'importanza della liturgia nella formazione sacerdotale” (Istr. n. 1), con l'esigenza di una formazione non solo teorica anche pratica, di piú una formazione mistagogica.

Nella liturgia i seminaristi „acquistano una piú profonda e piú piena esperienza del sacerdozio e delle sue esigenze” (Istr. n. 62).

Il seminario — comunità liturgica. In questa comunità la formazione liturgica „si raggiunge principalmente per mezzo della vita liturgica degli alunni, alla quale gli stessi vengono guidati con crescente profondità per mezzo delle celebrazioni liturgiche comunitarie” (Istr. n. 2). In seminario ogni celebrazione liturgica dev essere celebrarsi correttamente. Soprattutto il sacerdote deve presiedere la celebrazione e perciò il presidente della liturgia deve avere continuamente la consapevolezza del mistero celebrato e il senso dell'assemblea che egli presiede. I seminaristi come i futuri presbiteri debbono anche realizzare una meditazione tra i testi e i riti proposti dal libro liturgico e l'assemblea celebrante.

A livello dei seminari, in modo particolare maggiori, pensiamo che non si possa rinunciare a una realtà così costitutiva della vita sacerdotale come l'eucaristia anche quotidiana e che si debba applicare un serio impegno personale e comunitario per una consapevole e totale partecipazione. Tale celebrazione nei nostri seminari non sarà mai frettolosa e minimalista.